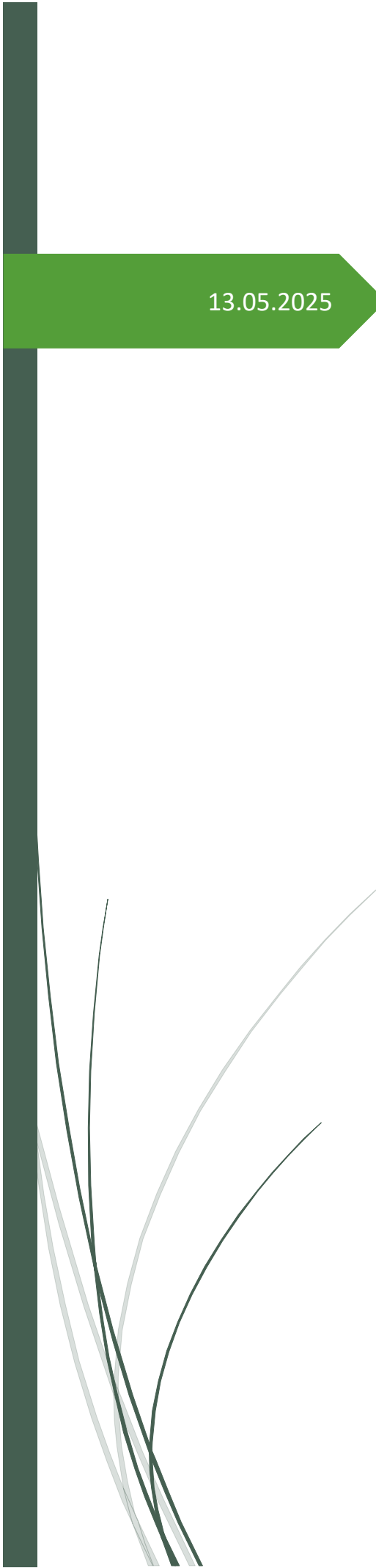

A dark green vertical bar runs along the left edge of the page. A green arrow points to the right from this bar, containing the date. In the bottom left corner, several thin, curved lines in shades of green and grey sweep upwards and to the right.

13.05.2025

Høringssvar

Fremtidens oppvekststruktur Rana kommune

Skrevet av initiativtakerne bak Skonseng Steinerskole

Innhold

Innledning.....	2
Livsglede og bolyst.....	3
Grunnlaget for Skonseng Steinerskole	5
Idealet om fellesskolen	7
Skonseng Steinerskole – verdigrunnlag og berikelse av Ranaskolen	10
Likheter og ulikheter mellom de ulike pedagogikkene	10
Hva er steinerpedagogikk?	11
Kritikk mot steinerpedagogikken	11
Det pedagogiske mulighetsrommet vi ønsker å benytte oss av	12
Økonomi.....	14
Privatskole og kommuneøkonomi	14
Kritikk av privatisering av skoletilbudet	17
Referanser	20

Innledning

Dette er vårt offisielle frieri til administrasjonen og politikerne i Rana kommune.

Vi ønsker å starte dette høringssvaret med å oppklare bakgrunnen for arbeidet med Steinerskole på Skonseng. Det virker å være ei oppfatning av at denne skolen vil være en nødløsning for å berge skoletilbudet på Skonseng. Dette stemmer ikke. Vi er en samling pedagoger og foreldre som ønsker et skoletilbud som ikke finnes i Rana per i dag. Skonseng skole, Dalsgrenda skole og Utskarpen skole har gitt tilnærmet denne muligheten, men ikke vært fullblods steinerskoler.

Vi, initiativtakerne bak Skonseng Steinerskole, ser derfor den potensielle nedleggingen som en gylden mulighet til å få liv i gamle drømmer om et skoletilbud som vil berike Ranaskolen og styrke rekrutteringsevnen til kommunen.

Vårt primære mål er å drive en skole som nyttiggjør sterk lokal tilknytning og forankring, og de ressurser dette frigjør. Dagens skolebygg på Skonseng ligger perfekt plassert i forhold til samarbeid med barnehagen, bruk av naturen rundt skolebygget med gåavstand til skiløype og dens tilknytning til fjellet, samt Lunddalen og naturområdene nært vann og vannveier, og selvfølgelig nærhet til bøndene som åpner gårdene sin for undervisning og overlevering av kulturell, så vel som faglig, kunnskap.

Dersom politikerne i Rana kommune vedtar å legge ned den offentlige skolen på Skonseng, er vårt håp at de kan se verdien av å åpne for et alternativt skoletilbud. Et skoletilbud som vil vesentlig svekkes ved nedleggelse av dagens Skonseng skole.

Livsglede og bolyst

Har dere hørt om det japanske begrepet ikigai? Ordrett betyr det «en grunn til å være».

I FAUs møte med representanter fra flertallet november 2024, sa Høyres representant, Hans Myrnes, at ved å bosette oss i distriktet har vi gjort et verdivalg og valgt vekk tilgang på offentlige tjenester. Ingen innbyggere har rett på nærscole i gangavstand, og vi har prioritert vekk denne goden. (parafrasert)

Vi er enige med representanten, vi har gjort et verdivalg, og det valget er tett samliv med naturen og med hverandre. På tvers av generasjoner, på tvers av gårder. Vi har søkt et liv i lokalmiljøets ånd, bøgda livet, og det er denne muligheten som har brakt mange av oss hjem til Rana. Til og med har noen kommet til Rana fordi muligheten og jobbmarkedet har vært her.

Det vi opplever nå, med gjentatte trusler om skolenedleggelse, er frarøvingen av vår ikigai. Dersom det politiske flertallet vedtar å prioritere marginale og tvilsomme økonomiske gevinster over oppvekstvilkårene, velferden og muligheten til å leve et liv i distriktet, mister mange av oss som blir berørt vår ikigai. Vår grunn til å være i Rana og til å velge Rana i fremtiden.

Som FAU Skonseng får godt frem i sitt høringssvar, så vil en skolenedleggelse bety så mye mer enn kun lengre transportavstand hjem-skole. Det er alt som følger med. Den svekkede tilknytningen, det svekkede skole-hjem og hjem-hjem samarbeidet, og mange foreldres svekkede mulighet til å følge opp egne barns sosiale tilknytning og muligheter til likeverdige oppvekstvilkår.

Når dere politikere nå står med den utrolige vanskelige oppgaven å prioritere knappe økonomiske ressurser så håper vi dere tar noen ekstra runder rundt konsekvensene. Høringsnotatet får ikke konsekvensene frem på en god måte, med sine tabellariske fremstillinger av skårer rundt ulike sosiale og økonomiske indikatorer, uten grundigere forklaring enn generelle beskrivelser av hver skåre.

Kommunedirektøren sa i sitt budsjettforelegg at Ranaskolen er drevet økonomisk godt, og det er ikke mange videre kutt man kan gjøre før det går utover kvaliteten. Til dette sier vi: vi er allerede der. For hva er kvalitet i skolen?

- Skåre på standardiserte prøver og plassering på internasjonale prøver (OECD/PISA)?
- Reell faglig utvikling?
- Trygge barn som trives på skolen og har rom til å utvikle seg?
- Tilgang på nok kvalifiserte lærere?
- Hva er nok kvalifiserte lærere? Når kommunen søker å fravike lærernormen, hvor mange elever mener økonomene det er forsvarlig å ha i et klasserom med én lærer tilgjengelig?

I de 80 årene med skolenedleggelser vi har hatt her i Rana er det distriktet som er rammet hardest, og vi snakker egentlig om en langstrakt skolesentralisering.

Av de ni barneskolenedleggelsene som har vært har tre av dem vært her i Skonseng skolekrets, og hele fem av dem nord i kommunen. Vi har ikke mer å gi, vi har ikke mer å ofre, vår sentralisering er gjennomført og det er ikke mer å hente her uten å gå kraftig utover oppvekstsvilkårene og vår ikigai.

Det er også svært bekymringsverdig med trenden i elevtall ved de skolene som legges ned. Fra 2004 til 2016 er det en markant økning i elevtallet ved skoler som defineres som «for små». I 2025 er det skoler med over 100 elever.

Frem til 2040 sier prognosene 88 elever ved Skonseng skole. Er det for lite? Blir fagmiljøet for lite? Blir vennedammen for liten?

Vi mener at om vi får satse på steinerskole på Skonseng, vil elevtallet holde seg stabilt i all overskuelig fremtid, muligens også vokse.

Ukjent årstall	Straumbotn skole
Høsten '64	Langfjell skole
Høsten '84	Langneset skole
Høsten '95	Langvassgrenda skole
	3 elever forgående skoleår
Høsten '97	Røvassdalen skole
	14 elever forgående skoleår
Høsten '04	Storvollen skole
	17 elever forgående skoleår
	Grønfjelldal skole
	8 elever forgående skoleår
Høsten '16	Dalsgrenda skole
	56 elever forgående skoleår
	Båsmo ungdomsskole, Selfors ungdomsskole, Gruben ungdomsskole og Mo Ungdomsskole
Høsten '18	Alteren skole
	54 elever forgående skoleår

Grunnlaget for Skonseng Steinerskole

I forrige del, livsglede og bolyst, begrunnet vi vår rett til eksistens i bevaringen av lokalmiljøets ikigai. I denne delen trekker vi frem nødvendigheten av å skape små lommer av tilhørighet og styrke i en stadig mer ustabil og urolig verden.

Vi har et enormt sterkt ønske om å dra nytte av det sterke lokale engasjementet, og de unike rammene for samarbeid mellom barnehagen og gårdene i nærheten. Mer detaljert om dette i avsnittet om det pedagogiske mulighetsrommet.

På Skonseng har vi også en engasjert og sterk foreldregruppe som trår til på mange arenaer for å skape et levende lokalsamfunn til glede for barn og eldre. Fra en stor og samlende 17. maifeiring, der arrangementet planlegges med jevnlig møter fra nyttår og et striglet oppsett som har tatt oss år å utvikle og dyrke frem, til julemesse til glede for lokalsamfunnet og til god inntekt for fotballgruppene, til juletreffester der innbyggere i alle aldre samles og skaper tradisjoner og minner. Foreldregruppen tar ansvar for natteravn her oppe og har fått skryt fra SLT for å være en av skoledistriktene med best engasjement rundt dette (kan dog være skryt de gir alle).

Det er en iver og ønske om å bruke fritid og ressurser på vedlikehold og utvikling av skolegård, fotballbane, tuområder og møtesteder rundt om i bygda for å skape et levende lokalsamfunn. Vi møtes på tvers av dalstrøk og grendetilhørighet for å styrke hverandres fortrinn og vi spiller hverandre god. Dette frykter vi å miste om skolen legges ned og selges til boligutvikling. Vi sliter med å se at foreldreengasjementet skal følge med 11-14 km videre langs E6 eller over flyplassen.

I dag er hele foreldregruppa i hvert trinn samlet om natteravn i bygda, men om vi flyttes samlet til Selfors eller Storforshei vil hvert trinn bli splittet i natteravnordningen, og det vil være separate lister for Selfors/Storforshei og Skonseng. Dersom vi blir to- eller tredelt vil vi få utfordringer med å samkjøre og opprettholde natteravnordningen her.

17. maifeiringen vil bli utfordrende, for ingen/få på Skonseng har noe ønske om å reise videre til Selfors eller Storforshei for å delta i skolens tog. Hvordan vil det bli med parkering om 90-100 familier må komme kjørende og skal delta på festdagen? Vil lokalene romme de 300-400 menneskene som samles i dagens Skonseng skole m/skolegård og Gammelskola som supplement?

Dersom vi mister samfunnshuset til leilighetsbygg opphører juletreffestene med 80-120 deltagere, og vi må dele opp arrangementet til menighetshus og grendeskoler med plass til 30-50 mennesker. Barnas muligheter til å møte klassevenner ved dette arrangementet minskes og samholdet ved skolen fragmenteres.

Julemessen forsvinner, og uten skole forsvinner Skonseng ungdomslags fotballag. Hva skjer med skimiljøet her oppe? Klarer vi å holde liv i cuprennet? Klarer vi å fortsette legge til rette for idrettsprestasjoner på elitenivå?

Vi er fortvilet over lokalsamfunnet som ofres, og det livet vi mister som følge av videre sentralisering i Ranaskolen.

Dette lokalsamfunnet har tatt sterkt til orde for en vilje til å overleve og til å brette opp ermene og gjøre den innsatsen som trengs for å ivareta lokalmiljøet og sikre barna våre likeverdige oppvekstvilkår som resten av kommunen. Denne viljen og dette engasjementet er det dumt

å ikke benytte seg av. I en tid der kommunens midler strekker mindre til, er kommunene avhengig av innsats og omstillingsevne hos innbyggerne for å klare å levere tjenester av samme kvalitet.

Det er synd kommunen ser vårt krav om å beholde nærskolen på Skonseng som en manglende omstillingsevne og vi har måttet tåle beskyldninger om å sette egne interesser foran interessene til alle barna i kommunen. Dette vil vi ta kraftig til motmæle mot:

Omstillingsevne handler ikke kun om hvordan man håndterer tap av tjenester og forringelse av levekår, det handler også om evne til å ta ansvar og gjøre en innsats for å finne nye løsninger for å opprettholde et tålelig tjenestenivå. Vi vil påstå at sistnevnte er mye mer konstruktiv og mer krevende, enn reaktivt følge med strømmen og finne seg i påtvungne endringer.

Vi mener at ALLE barna i kommunen har rett på likeverdige oppvekstsvilkår, som innbefatter en trygg og tålelig skolevei og muligheter til sosial deltagelse på fritiden. Ved å fjerne nærskolen hos 8615 blir de over 100 barna her frarøvet sine likeverdige oppvekstsvilkår.

Idealet om fellesskolen

Vi har en sterk tradisjon i Norge om å hegne rundt sosialdemokratiet og utjevningen av sosiale forskjeller. Essensielt for å oppnå dette er ideen om fellesskolen, enhetsskolen, som skal være felles for alle og virke samlende for hele befolkningen. De siste hundre årene har enhetsskolen klart nettopp dette, og vi har vært privilegerte i Norge som har hatt tilgang på stadig bedre utdanning og oppvekstvilkår.

Når Norge, og verden, nå står overfor nedgangstider, med destabilisering av de økonomiske modellene som har sikret vår suksess, destabilisering av de relasjonene som har sikret vår trygghet, så må vi kanskje se oss om etter nye løsninger på dagens problemer. De problemene løses ikke med gårdagens løsninger.

I hele landet smuldrer fellesskolen opp, for når avstandene øker, øker også forskjellene. Når barna i distriktet til stadighet er de som rammes hardest av sentraliseringspolitikken vil disse barnas muligheter til utvikling og deltagelse i det sosiale fellesskapet begrenses kraftig. Det vil kun være barna fra de mest ressurssterke familiene som får anledning til å delta på fritidsaktiviteter og ha besøk hjemme, for det krever en hel del å få logistikken til å gå opp når klassevennene bor milevis unna og det lokale ungdomslaget mister sine lokaler og nærmeste fritidsarena også blir milevis unna.

Som en konsekvens av nedleggelser av de offentlige skolene har privatskoletilbudet blomstret opp i det langstrakte land. En sterk kritikk av privatisering av skolesystemet er at dette fører til segregering i befolkningen. Forskning har vist at ved økt privatisering av skolesystemet har sammensetningen av elevgrunnlaget i skoler og klasser blir mer homogen, og samtidig mer forskjellig fra andre homogent sammensatte skoler. I et slik system vinner barna fra de ressurssterke hjemmene i konkurransen om å gå på den skolen som kanskje er nærmest og har best rykte. Dette vil vi argumentere ikke er tilfellet på Skonseng.

Homogeniteten og opphoping av ressurssterke hjem i privatskoler henger nært sammen med privatskoler i storbyer, der skolene gjerne har høye leiepriser og må supplere inntektene med foreldrebetaling. De tre privatskolene som eksisterer i Rana i dag, får til å drifte uten ekstra betaling fra foreldre og ivaretar gratis skole-prinsippet. Våre økonomiske beregninger viser at dette også vil være mulig ved Skonseng Steinerskole.

Fellesskolen er samfunnets fremste kulturbærer, og Skonseng skole er kulturbærer av jordbrukssamfunnet. Skolen har i dag en tett tilknytning til lokalmiljøet, en tilknytning Skonseng Steinerskole ønsker å kultivere og videreutvikle. Skolen benytter seg av gårdene i gåavstand, og de rurale uteområdene som supplerer skolens uteområde. Dette muliggjør praksis nær og allsidig undervisning, uten krav om transportbudsjett. At skolen ikke er fylt til randen med pulter og elever muliggjør en fleksibel og allsidig bruk av rommene, og man kan invitere inn lokalmiljøet og drive samarbeidsprosjekter på tvers av årskull.

Nettopp samarbeid og relasjoner på tvers av årskull anser vi som en enorm styrke. Forskning viser at læring i aldersblandede grupper fremmer både sosial og faglig utvikling, der de yngste barna imiterer og lærer av de eldre, mens de eldre utvikler enda større forståelse gjennom å vise og forklare for de yngste. (Amundsen, 2022) (Berg-Olsen, 2012) (Tilpasset undervisning i aldersblandede grupper, 2004)

Skonseng skole, på lik linje med Frikult og Montessoriskolene, har god tilgang på alternative læringsarenaer. Nestleder i Skolenes Landsforbund skrev nå før helga en veldig fin kronikk

om alternative læringsarenaer som et nøkkelen til en vellykket fellesskole, for å oppfylle skolens mandat om å gi tilpasset undervisning til alle elever:

«I dag passer ikke skolen for alle. Mange unge, kanskje særlig gutter, opplever at skolehverdagen er for teoritung, lite relevant og lite motiverende. Resultatet er at for mange faller utenfor, får skolevegring eller aldri får en fot innenfor arbeidslivet. Dette er en utvikling vi ikke kan akseptere.

For å få flere til å lykkes, må vi utvide forståelsen av hva en god skole er. Alternative opplæringsarenaer, som for eksempel gårdsbruk, verksteder, lokale bedrifter, arbeidslivsfag og uteskole, gir praktisk og variert læring som flere elever trenger for å mestre skolehverdagen. Når skolen tilbyr alternative læringsformer tidlig i løpet, reduseres stress og skolevegring, og flere elever får en skolehverdag de mestrer og trives i.

Skolenes landsforbund har vært tydelige på dette i flere sammenhenger: Variasjon i opplæringen fremmer motivasjon, styrker mestringsfølelsen, og gir økt trivsel, ikke bare for dem som strever mest, men for hele elevgruppen. Når vi ser hvordan fravær, psykiske helseutfordringer og frafall i videregående øker, burde satsing på alternative opplæringsarenaer være en helt naturlig del av løsningen. Vi vil lovfeste elevers rett til en alternativ læringsarena allerede på grunnskolenivå.

Det krever at vi tenker nytt om fellesskolen. For at fellesskolen virkelig skal være for alle, må vi skape en skole som er vid nok til å favne hele bredden av barn og unge. Det holder ikke med kosmetiske justeringer innenfor klasserommets fire vegger. Noen elever lærer best gjennom praktiske ferdigheter, fysisk aktivitet og konkret arbeid. Andre trenger en pause fra teoriens tunge språk for å finne motivasjon og mestring i hverdagen. En reell fellesskole må gi plass til begge deler, ved å gjøre variasjon til en integrert del av tilbudet.

Arbeiderpartiet har signalisert at de vil satse på alternative opplæringsarenaer. Det er både klokt og nødvendig. Nå forventer vi at hele fagbevegelsen, inkludert LO, stiller seg tydelig bak dette. Skal vi hindre at flere unge havner i utenforskap, må vi investere i fleksible opplæringsformer som møter elevene der de er. Det er ikke nok å gi dem flere teoritimer. Vi må gi dem muligheter for praktisk læring som er relevant for arbeidslivet og samfunnet.

Alternative opplæringsarenaer er ikke bare et virkemiddel for de få som strever mest. Det er en måte å gjøre skolen bedre for alle på. Når vi samarbeider med lokalt næringsliv, åpner vi dører mot yrker og muligheter som mange elever aldri får oppleve gjennom teori alene. Når skolen samarbeider med gårder, verksteder og kulturarenaer, blir læring levende, konkret og meningsfull.

Fullføringsreformen og stortingsmeldingen «En mer praktisk skole» trekker i samme retning: Vi trenger en skole som i større grad tilpasses ulike behov, og som gir rom for praktisk mestring og variasjon. Skolenes landsforbund har også pekt på nødvendigheten av gode ressurser, tid, kompetanse og fleksible rammer for å få dette til i praksis. Skal vi lykkes, må vi sørge for god voksentetthet, nødvendig utstyr og lokale frihetsgrader til å skape reelle alternativer.

Vi må sørge for at alternative opplæringsarenaer blir en naturlig og integrert del av fellesskolen, ikke en nødløsning for «de vanskelige» elevene. Det krever politisk vilje, økonomiske investeringer og tydelige forskrifter som gir skolene rom til å lykkes. Innsatsen vi legger ned nå, vil spare samfunnet for langt større kostnader senere: Utenforskap, uførhet og utenforskap

i arbeidslivet koster mer, både menneskelig og økonomisk, enn en styrket, bredere fellesskole.

LO har alltid kjempet for at alle skal ha like muligheter. Nå bør vi også kjempe for en fellesskole som faktisk gir hver elev en reell sjanse til å lykkes på den måten som passer dem best. En skole som tar hele mennesket på alvor, ikke bare den som trives best med teori og stillesitting.

Når LO vedtar nytt program på den kommende kongressen, håper vi det blir flertall for vårt forslag om opplæringsarenaer eller yrkespraksis i bedrift. Det handler om inkludering i arbeidslivet. Husk: Veien mot en skole for alle går gjennom alternative opplæringsarenaer – ikke som unntak, men som en like naturlig del av fellesskapet.» (Gullseth, 2025)

Vi har valgt å inkludere hele kronikken i vårt hørings svar for den er i aller høyeste grad relevant for de vedtakene som skal fattes, og alle kommunestyrepolitikere burde ha lest denne.

Vi har snakket med flere pedagoger ved de ulike skolene og vi er svært bekymret for mulighetene til å drive en praktisk og allsidig skole som evner å gi tilpasset undervisning til alle elever, når vedtakene skal bunne i de økonomiske styringene der sild i tønne gir mest økonomisk drift.

Det er ikke til å bagatellisere at stadig flere elever sliter med skolen og sin vei inn i samfunnet. Derfor er det kanskje viktigere enn noensinne å sikre at det fortsetter å eksistere flere veier gjennom utdanningen, og flere veier å leve livet på. Montessori og Frikult ligger foran i løypa her, og bidrar godt til å lage disse alternative rutene som muliggjør mestring for flere.

Vårt mål i neste del er å vise hvordan steinerskolen fortsetter denne styrkingen, og er et annet tilbud enn det som allerede finnes i kommunen.

Skonseng Steinerskole – verdigrunnlag og berikelse av Ranaskolen

Likheter og ulikheter mellom de ulike pedagogikkene

Vi er usikre på hvor godt kommuneadministrasjonen og kommunestyrepolitikerne kjenner til de ulike pedagogikkene bak privatskolene i kommunen, Montessori og Frikult, og hvordan Steinerskolen skiller seg fra disse?

Vi ønsker derfor å trekke frem likheter og ulikheter mellom de ulike privatskolene i Rana, for å synliggjøre hvor vi utfyller og styrker hverandre i oppdraget om å gi tilpasset undervisning til alle barn.

Frikult	Montessoriskolen	Steinerskolen
Tar utgangspunkt i den enkelte elevs utvikling og læring. Den bærende idé i både frikult-, montessori- og steinerpedagogikken kan kortfattet sies å være troen på det enkelte menneskets uendelige muligheter. Grunnprinsippet om å se barnet som et helt menneske, og ikke bare som en innlæringsmaskin, er en klar likhet. Innlæring av fagstoffet gjennom praktiske oppgaver, løsrevet fra lærebøker. Bruk av omliggende områder og uteskole. Praktisk innlæring i riktig kontekst. (f.eks. naturfag i naturen, matematikk i bruk, lokalhistorie der den foregikk)		
Har basen sin på Skillevollen, men transporterer elevene til ulike læringsarenaer spredt i hele kommunen.	Hovedvekten av undervisningen foregår i skolebygningen og lokalområdet rundt. Mindre utflukter/ekskursjoner ved behov.	
Udelt skole (blandede grupper på tvers av alder). Ikke timeplanlagt. Vektlegging av praktisk innlæring gjennom bruk av uteskole og friluftsliv. Kultur og friluftsliv er kjernen i pedagogikken.	Fådelte skole (småtrinn, mellomtrinn og ungdomstrinn). Ikke timeplanlagt. Vektlegging av praktisk innlæring med utgangspunkt i barnas interesser.	Trinndelt lik offentlig skole. Baserer seg på en timeplan. Arbeid med fagstoff organiseres i tema- og prosjektarbeid som går over flere uker. Vektlegging av praktisk innlæring styrket av det estetiske i klasseroms- og skolemiljøet. Det helhetlige, kreative og kunstneriske står sterkt. Baserer seg på et tett samspill med lokalmiljøet.

Så er det slik at de konkrete skolene i Rana har mer flytende overganger mellom grunnpedagogikken og den praktiske gjennomførelsen av pedagogikken, slik at skoletypene likner hverandre og spiller hverandre sterke, men samtidig har vesentlige forskjeller med bakgrunn i deres respektive grunnpilarer.

Hva er steinerpedagogikk?

Grunntankene i steinerpedagogikken er:

Alle mennesker er ulike og kommer med ulike forutsetninger og behov. Skolen skal se den enkelte elev og gi den mulighet til å utvikle seg ut fra sine forutsetninger og behov.

Alle mennesker skal føle seg verdifull og kjenne tilhørighet. Vi har alle rett til å ha egne meninger, tanker og følelser, og skolen skal bidra til å forme trygge, selvstendige individer som kan manøvrere et stadig mer komplekst samfunn.

I møte med hverandre dannes vår identitet og alle mennesker har rett til å føle nærhet og trygghet. Fokuset i steinerskolen er at vi eksisterer som en del av et lokalmiljø, og fellesskapstanken står sterkt. Alle steinerskoler er grundig fundamentert i lokalmiljøet de er i, og lokalmiljøet blir invitert inn i skolen og skolen er ute og tar i bruk nærområdet som en viktig undervisningsarena.

Barn skal få frihet til å oppleve barndommens egenverdi, og derfor er 1. klasse fri for timeplanlagte aktiviteter, og barna lærer grunnleggende ferdigheter gjennom lek. Slik 1. klasse var ment å være da 6-åringene kom inn i skolen på 90-tallet.

I steinerskolen er det fokus på å være i små grupper, være nær barna og gi tid og rom for lek, utforskning og kreativitet. Ta i bruk ulike materialer og lære å uttrykke seg på ulike måter. Utvikle både praktiske og estetiske ferdigheter.

Skolen skal være et trygt og godt sted å være, derfor står relasjonsbygging sentralt. Både innad i klassen, mellom trinnene og med nærmiljøet.

I steinerskolen møter barna fagstoffet først gjennom erfaring. De bruker ikke ferdige lærebøker, men bygger opp sine egne lærebøker i løpet av skolegangen gjennom arbeider og prosjektarbeid, og undervisningen nyttiggjør mulighetene i lokalsamfunnet og nærmiljøet.

Kritikk mot steinerpedagogikken

Steinerpedagogikken ble utviklet på starten av 1900-tallet av østerrikeren Rudolf Steiner som en del av hans filosofiske retning antroposofien. Antroposofien, slik den ble utarbeidet av Steiner, fremstår ikke som en religion, men som en filosofi eller «åndsvitenskap» som ønsker å forene naturvitenskap og intuisjon, og som hevder å gi en gradvis dypere innsikt både i den fysiske og den høyere, åndelige verden. Samtidig kommer antroposofiens grunntanker til uttrykk i et bredt register av ulike aktiviteter: kunst, drama, pedagogikk, jordbruk og medisin.

Mange kritiske røster løfter frem pedagogikkens spirituelle røtter som kommer til ulik uttrykk i de ulike steinerskolene. Her ønsker vi å fremheve at ingen steinerskole er helt lik, og hver skole preges av sitt lokalmiljø og de pedagogene som jobber der. Skonseng Steinerskole vil ikke undervise om spiritismen og det åndelige aspektet, som en dimensjon vi skal integrere med vårt kroppslige selv. F.eks. lære barna ulike spirituelle ritualer knyttet til jordbruk. Vi, i likhet med de øvrige steinerskolene i Norge, skal undervise faget religion og livssyn, på lik linje med den offentlige skolen. Skolen skal være livssynsnøytral og fremme elevenes kunnskap og evne til å navigere et flerkulturelt og globalt samfunn.

Vi syns steinerskoleforbundet er litt for vag i sin avstandstakelse fra enkelte aspekter av Rudolf Steiners antroposofi, og vil eksplisitt ta **sterkt avstand** fra hans tanker ideer om et hierarki av

mennesketyper. Dette hører ikke på noe vis hjemme i den moderne verden, og er en meget beklagelig del av hans samtid.

På en litt lettere note, så frykter en del at det kreative i steinerskolen kommer i veien for praktiske ferdigheter og faglig kompetanse. Dette ser vi ingen grunn til å frykte med bakgrunn i de pedagogene som jobber med utviklingen av det pedagogiske tilbudet i skolen og de vi har hatt dialog med om mulig ansettelse. Det kreative vil være en innfallsport og en støtte i utviklingen av de praktiske ferdighetene og den faglig kompetansen, og siden skolen drives i meget tett samarbeid med lokalmiljøet og foreldregruppen vil det være all anledning til å føre en god dialog der uheldige utviklinger/trender i skolen tidlig kan fanges opp og korrigeres.

Det pedagogiske mulighetsrommet vi ønsker å benytte oss av

Meld. St. 34, En mer praktisk skole - Bedre læring, motivasjon og trivsel på 5.–10. trinn, starter med å slå fast

«Regjeringen mener mer praktisk, aktiv og variert læring i skolen er det viktigste grepet for å snu den negative utviklingen i læringsresultater og trivsel. Motiverte elever lærer mer. I arbeidet med meldingen har mange elever gitt klar beskjed om at de ønsker en skole der de er mer i aktivitet og der de lærer oppleves mer forståelig og relevant for deres hverdag. Tilbakemeldingen fra lærere er at de ønsker mer tid og ressurser til utvikling av praktisk og utforskende undervisning. Mer praktisk og utforskende læring kan gjøre skolen mer meningsfull og motiverende for elevene. Det kan også stimulere til mer nysgjerrighet og til at flere blir inkludert i læringen. Regjeringen vil derfor ha mer praktisk læring i alle fag i skolen.»

Vi har forstått at kommunen forsvarer sine foreslåtte økonomiske grep med å flytte midler fra bygningsmasse til pedagoger og flere hender i skolen. Samtidig har det blitt tydelig at den største innsparingen er nettopp i lønnsutgifter og at disse skal først og fremst tas i naturlige avganger. Vi finner dette motstridende, og et forsøk på å rettferdiggjøre videre kutt i oppvekstsektoren for å skape økonomisk handlingsrom på bekostning av barnas beste.

Mer midler omdisponert til pedagogisk personell er et godt utgangspunkt får å frigjøre mer tid og ressurser til utvikling av praktisk og utforskende undervisning, men kommuneadministrasjonen har ikke kommet med konkrete tiltak som skal underbygge dette. I stedet har de støttet seg tungt på å effektivisere skolebyggene ved å bruke ønsket klassestørrelse på 25 elever. Alle som har stått i et klasserom vet at med flere elever minker tiden per elev og vanskeliggjør fleksible og praktiske innlæringsmetoder.

Vi stiller oss også kritiske til hvordan lærernormen er utformet, og også tolket og implementert av skoleeier. Den virker å være tolket dithen at lærernormen skal sikre totalt antall lærere ved en skole, slik at det er rom for å sette inn ressurser der det til enhver tid trengs. Samtidig opplever pedagoger et stadig økende press i skvisen mellom det lovfestede kravet om tilpasset opplæring til alle elever og den økonomiske effektiviseringen til skoleeier som stadig søker å øke antall elever per lærer. Fra et pedagogisk perspektiv er det enklere å tilpasse undervisningen til den enkelte elev ved et rimelig antall elever per lærer, og her oppstår uoverensstemmelse: hva er et rimelig antall elever?

Pedagogene bak steinerskoleinitiativet har ulike skolebakgrunn, noen fra barneskolen, noen fra ungdomsskolen og noen fra videregående skole. I arbeidet med eldre elever, 15 år og opp, sier erfaringen vår at den mest overkommelige klassestørrelsen er om lag 20 elever. Som

stemmer bra lærernormen. For elever på små- og mellomtrinnet gir det gode læringsforhold med om lag 15 elever, og om klassen er enkel å håndtere kan det fint fungere med opp til 20 elever. Utfordringene blir raskt større dersom elevtallet er stort i en krevende klasse. Vår erfaring er at det er bedre med en moderat klassestørrelse (15-20 elever) enn to lærere/voksne i en overfylt klasse. Det gjør det enklere å drive forebyggende arbeid og ligge foran mulige konflikter og tilpasse undervisningen til alle elevene i klassen. Vi stiller oss derfor sterkt kritisk til at kommunen har valgt å bruke 25 elever i hvert klasserom som rettesnor når antall ledige pulter skal beregnes.

Det er også svært utfordrende å drive praktisk og variert undervisning når klasserommene er breddfulle og antall spesialrom pr klasse er effektivisert til den grad at det ikke er tid nok for alle elevene å få benyttet seg av arealene.

Skonseng skole er i dag begünstiget med et stort og åpent undervisningsområde kalt landskapet av pedagoger og elever. Det fungerer som samlingslokale for skolen og muliggjør fleksibel og tverrfaglig undervisning på tvers av skoletrinn. Dessverre er dette arealet det som hovedsakelig gjør at Skonseng skole oppgis med ca. 40 % ledige pulter. I realiteten er det en skole med fleksible areal og tett samarbeid på tvers av trinn, med kapasitet til å håndtere svingninger i elevtall fra år til år.

Mange peker på aldersblanding som en ressurs for både faglig og sosial utvikling, der de yngste barna imiterer og lærer av de eldre, mens de eldre barna utvikler enda større forståelse gjennom å vise og forklare for de yngste. Dette er et godt eksempel på den velkjente psykologen Lev Vygotskys teori om *den proksimale utviklingssone*. Den proksimale utviklingssone er det som ligger i området mellom det barnet kan klare på egenhånd og det barnet ikke kan klare. Dette området inneholder det barnet kan klare med hjelp fra andre, for eksempel et mer kompetent barn som fungerer som en hjelper og veileder. Etter tilstrekkelig hjelp og veiledning vil barnet til slutt klare dette på egenhånd, og det har dermed flyttet grensene for hva det kan klare alene.

Økonomi

Vi opplever at kommunen forsøker å skape seg økonomisk handlerom på bekostning av oppvekstsvilkårene og rasering av et unikt skoletilbud i kommunen.

Privatskole og kommuneøkonomi

Når barn går på privatskole trekkes kommunen 85 % av overføringsgrunnlaget for disse barna. Disse pengene går så tilbake til staten og fordeles jevnt på alle kommuner i Norge. Elevene ved privatskolene finansieres av staten ved direkte overføringer til skolen. Årsaken til at 85 % trekkes er at staten legger til grunn at 85 % av overføringene skal dekke utgifter knyttet til elevenes skolegang (lærerlønn, vedlikehold skoler, strøm, og andre driftskostnader). De resterende 15 % skal dekke støttefunksjoner utenfor skolen, som helsetjeneste, familietjeneste, helsestasjon, PPT, barnevern m.m.

KOSTNADSNØKKELE 2024		
med strukturkriterium		
Kostnadsnøkkel	Kostnadsnøkkel	Enhetsbeløp
	2024	kr
Innbyggere 0-1	0,0058	18 912
Innbyggere 2-5	0,1348	211 085
Innbyggere 6-15	0,2527	140 590
Innbyggere 16-22	0,0241	19 024
Innbyggere 23-66	0,1081	12 325
Innbyggere 67-79	0,0605	33 867
Innbyggere 80-89	0,0806	146 423
Innbyggere 90 år og over	0,0403	310 379
Basiskriteriet	0,0163	21 243 027
Sone (bosatt spredt)	0,0103	
Nabo	0,0103	
Landbrukskriteriet	0,0019	
Innvandrere 6-15 år, ekskl. Skandi	0,0067	49 341
Flyktninger uten integreringstilsku	0,0078	15 750
Dødelighetskriteriet	0,0474	416 634
Antall barn 0-15 år med enslige fo	0,0168	56 051
Lavinntektskriteriet	0,0105	13 167
Uføre 18-49 år	0,0060	17 631
Opphopningsindeks	0,0088	
Aleneboende	0,0180	12 496
PU 16 år og over	0,0507	900 504
Ikke gifte 67 år og over	0,0474	43 711
Andel barn 1 år uten kontanstøtte	0,0163	142 229
Antall innbyggere med høyere utda	0,0179	4 177
Sum	1,0000	

Figur 1 Viser kostnadsnøkkel for Rana kommune. Kostnadsnøkkelen består av en rekke objektive kriterier, som forklarer hvorfor det er forskjeller i kommunenes utgifter til velferdstjenester. Den er et verktøy for utjevning av forskjeller mellom kommuner med ulike forutsetninger for kostnadseffektiv drift.

For barn i grunnskolepliktig alder, 6-15 år, fikk kommunen i 2024 overført 140 590 kr per barn. Slik vi har forstått inntektssystemet til kommunen rapporterer de tallene i juni hvert år, slik at inntektene blir beregnet på de tallene som har vært forgående skoleår.

Kommunaldirektør Lillan Nærem har på direkte spørsmål svart at Rana kommune ble trukket 125 000 kr pr elev i privat skole i kalenderåret 2024. Dette er 89 % av overføringene fra staten, noe som kan skyldes at dette grunnlaget er beregnet ut fra overføringene kommunen fikk i 2023 per elev. Kostnadsnøkkelen for 2023 har vi ikke tilgjengelig, så dette forblir en hypotese.

Regnskapene til Rana kommune viser at driftsutgiftene knyttet til Skonseng skole var ca. 11.8 millioner i 2024, og utgiftene til teknisk avdeling i kommunen ca. 0.49 millioner. Av dette ble ca. 0.75 millioner gitt i refusjoner og kompensasjoner fra staten.

Tabell 1 Utdrag fra kommunens regnskap for 2024. Tall vedrørende Skonseng skole. Da lønn til driftsteknikere og renholdere er samlet for alle skoler er dette unnlatt i utdraget.

Driftsutgifter	10 772 604 kr
Før refusjon fra staten, sykelønnsrefusjon og kompensasjon for merverdiavgift	10 772 604 kr + 78 381 kr + 433 895 kr + 47 241 kr = 11 332 121 kr
Lønnsutgifter fastlønn	1 031 802 kr
Lønnsutgifter lærerlønn	10 483 637 kr
Lønnsutgifter vikarer	594 303 kr
Lønnsutgifter overtidslønn	103 253 kr
Driftsutgifter SFO	288 967 kr
Før brukerbetaling, annet salg av varer og tjenester, gebyrer o.l. utenfor avgiftsområdet, sykelønnsrefusjon og kompensasjon for merverdiavgift	288 967 kr + 157 415 kr + 29 193 kr + 0 kr + 2 137 kr = 477 712 kr
Lønnsutgifter fastlønn	399 023 kr
Lønnsutgifter vikarer	1 091 kr
Utgifter teknisk sektor	485 064 kr
Strømutgifter	275 763 kr
Driftsteknikere	108 158 kr
Renholdere	51 230 kr
Kommunale avgifter	29 486 kr
Byggsikring	20 427 kr

Dette er i aller høyeste grad et estimat, da regnskapsåret dekker to ulike skoleår, med ulikt elevtall, men beregningen fungerer for å gi et bilde av økonomien rundt Skonseng skole.

I tillegg til overføringene pr elev får kommunen også 0,5 million per skole. Dermed får kommunen overført 14.6 millioner fra staten for å drifte Skonseng skole. Når kommunen vår er så heldig å være under den solide økonomiske ledelsen den er, har administrasjonen klart å slanke dette ned til ca. 11 millioner når kompensasjonene er tatt høyde for.

Basert på disse tallene har Rana kommune et overskudd i sitt regnskap ved å drifte oppvekstsektoren billig. Differansen på 3.6 millioner står kommunen fritt til å disponere der behovet er størst. Et overskudd skapt på optimalisering og marginalisering av barnas utdannings og oppvekstilbud.

Kommunedirektør Robert Pettersen gikk ut i media forrige høst og sa at nå var det ikke stort rom for videre effektivisering av oppvekstsektoren før det begynte å gå utover kvaliteten. Dessverre virker dette å allerede ha skjedd, og vil vesentlig forverres når videre sentralisering i skole-Rana gjennomføres.

Dersom 118 barn går fra offentlig til privat skole, mister kommunen ca. 3.6 millioner fleksible kroner. I et budsjett på flere milliarder virker dette å være småpenger å spare på bekostning av pedagogiske tilbud og muligheter.

Hva vil Skonseng Steinerskole få av midler å drifte for?

For 2024 viser følgende tabeller satsene for grunnskoler godkjent av privatskoleloven. (Utdanningsdirektoratet, 2024)

Tabell 2 Tilskudd blir utbetalt med 85 % av følgende satser per elev, 1.1.2024–30.06.2024:

Trinn	Til og med 42 elever	Fra og med 43 elever
Barnetrinn	231 500	81 400
Ungdomstrinn	239 900	84 500

Tabell 3 Tilskudd blir utbetalt med 85 % av følgende satser per elev, 1.7.2024–31.12.2024:

Trinn	Til og med 45 elever	Fra og med 46 elever
Barnetrinn	216 900	85 800
Ungdomstrinn	239 500	94 900

Basert på satsene før lovendringen høsten 2024 ville Skonseng steinerskole fått ca. 13.5 millioner å drifte for, og etter lovendringen ca. 13.3 millioner. Sammenlignet med hva skolen driftes for i dag virker det å være rimelig å anta at skoledrift vil være mulig uten

foreldrebetaling, og skolen kan driftes ut fra gratisprinsippet og dermed inkludere alle barna uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn.

Det virker også å være rimelig å anta at skolen kan driftes med et overskudd som kan brukes til vedlikehold og investeringer knyttet til bygningsmassen og utemiljø.

Vi ønsker ikke å ødelegge for kommunens investeringer i helse og omsorg, men mener det økonomiske mulighetsrommet allerede er der og det er ikke mulig å drifte oppvekstsektoren billigere uten alvorlige konsekvenser for barnets beste.

Vi ønsker et tett samarbeid med kommunen der ildsjeler skaper mulighetsrom for alternative pedagogikker for å utvikle og styrke forebyggende arbeid.

Kritikk av privatisering av skoletilbudet

Dersom kommunestyrepolitikerne og -administrasjonen ønsker å trekke frem advarslene om 'svenske tilstander' i skolesystemet, så gjelder disse advarslene en markedsstyrt skole uten de statlige føringene Norge har på plass. Vi støtter fullt ut at Norge viderefører de kravene og føringene de har til privatskoler, da disse kravene er med og sikre friskolenes bidrag til idealet om fellesskolen.

Kristin Clemet fra tankesmien Civita skriver følgende

«Men siden venstresiden i Norge ofte påstår det motsatte og gjerne viser til Sverige, kan det være interessant å gjengi Kunnskapsdepartementets egen analyse av det svenske privatskolesystemet, der det heter at det ikke er opplagt at flere privatskoler og fritt skolevalg i Sverige er hovedårsaken til nedgangen i prestasjoner. Departementet sier videre at det finnes mange land med både få og mange privatskoler som skårer bra, og at det «altså ikke (er) en naturlov at økt innslag av private skoler og fritt skolevalg gir dårligere prestasjoner og økt sosial ulikhet». Departementet sier samtidig at «innføring av privatskoler og fritt skolevalg (ikke) er en garantist for en bedre skole». (Med «privatskoler» menes her privatskoler med statsstøtte, også kalt friskoler.) Danmark, for eksempel, har historisk hatt et visst innslag friskoler, men har ikke skåret spesielt bra på internasjonale komparative studier de senere år. Nederland, derimot, som har et stort antall friskoler, har en meget bra skole.»

«I den siste PISA-rapporten (PISA 2022 volum II) er det et kapittel som undersøker hvordan ulike OECD-lands utdanningssystem balanserer skolenes autonomi, foreldres valgfrihet og statlige kvalitetskriterier opp mot PISA-resultatene (i matematikk).⁴³

OECD finner at en høyere score innen matematikk er positivt korrelert med utdanningssystemer hvor den enkelte skole, rektor og lærer har høy grad av autonomi. Korrelasjonen var sterkere for utdanningssystemer som hadde klare nasjonale kvalitetssikringssystemer på plass.

Det norske utdanningssystemet har lavere autonomi, særlig faglig, sammenlignet med OECD-snippet og andre nordiske land. Norske friskoler rapporterer dog om en noe større autonomi enn offentlige skoler. Dette stemmer overens med andre land, hvor PISA finner at friskoler generelt har høyere autonomi enn offentlige skoler.

PISA finner videre at utdanningssystemer hvor en høy andel av elevene går i friskoler og konkurransen (målt som valgfrihet) er høy, i større grad evner å løfte elever med svakere sosioøkonomisk bakgrunn i matematikk enn utdanningssystemer med lave andeler av elever i friskoler og svakere konkurranse. Denne effekten blir mindre i utdanningssystemer med en mer begrenset og selektiv adgang til friskoler. Det norske utdanningssystemet skiller seg ut sammenlignet med de andre OECD-landenes utdanningssystem. Mens fire av fem elever i OECD-landene har flere enn én skole å velge mellom i nærområdet, gjelder dette kun for én av to norske elever.

Dette betyr at effekten av valgfrihet og dermed økt konkurranse mellom skoler trolig er mindre i Norge enn i de fleste andre OECD-land.

PISA finner at friskoler har en høyere andel elever med høy sosioøkonomisk bakgrunn enn offentlige skoler, mens det motsatte gjelder for offentlige skoler. Ettersom elever med høy sosioøkonomisk bakgrunn scorer høyere på PISA-testen i matematikk, har elever i friskolene i gjennomsnitt en høyere score enn elever i offentlige skoler.

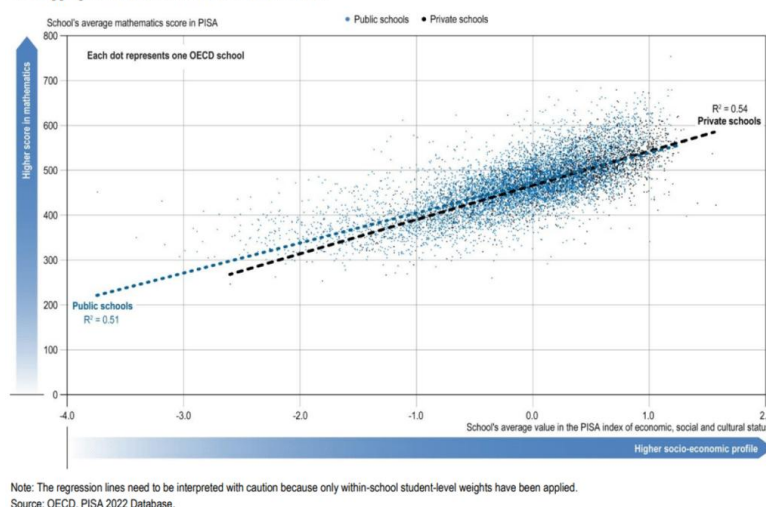
Når PISA korrigerer for elevens og skolens sosioøkonomiske bakgrunn, har den gjennomsnittlige offentlige skolen imidlertid en høyere score i matematikk enn den gjennomsnittlige friskolen. Da er det særlig elever i friskoler med privat finansiering (der mer enn halvparten av skolen er finansiert ved skolepenger) som trekker scoren for friskolene ned.

Korrigert for elevens og skolens sosioøkonomiske bakgrunn, scorer riktignok friskoler med høy grad av offentlig finansiering noe høyere enn friskoler med privat finansiering. Fortsatt har elevene i friskoler lavere score enn elever ved offentlige skoler, etter at elevenes sosioøkonomiske bakgrunn er korrigert for.

Dette kan man lese av grafen under, hvor det først og fremst er offentlige skoler som har en lav sosioøkonomisk status som bidrar til forskjellen mellom offentlige skoler og friskoler. For skoler med middels og høy sosioøkonomisk status er forskjellen mellom friskoler og offentlige skoler mindre.

Figure II.6.7. Mathematics performance and socio-economic status, by type of school

Data aggregated at the school level; OECD countries

Figur 2 Alle offentlige og private OECD-skoler, fordelt etter skolens sosioøkonomiske status, og den gjennomsnittlige PISA-scoren i matematikk. Grafen er hentet fra OECD PISA 2022 Results (Volume II) side 224.

En tolkning av resultatene synes å være at utdanningssystemer som tilrettelegger for konkurranse (valgfrihet), høy lokal autonomi og klare nasjonale kvalitetssystemer evner å løfte alle elevenes score i matematikk, og at dette er viktigere enn hvorvidt skoler er offentlig eller privat eid.

Elever i friskoler med høy grad av offentlig finansiering er overrepresentert i utdanningssystemer som har høy score i matematikk og samtidig evner å løfte alle elevene. I det norske utdannings-systemet har de aller fleste friskoler høy grad av offentlig finansiering, men i PISAs analyse av det norske utdanningssystemet er det ikke noen signifikante forskjeller mellom elever i friskoler og offentlige skoler, korrigert for skolens sosioøkonomiske grunnlag.» (Kirkebirkeland, 2024)

Rana kommune har vist at de ikke evner å forstå eller prioritere distriktskolene, og tilbudet her ute blir stadig mer marginalisert og tynnsnitt.

Privatskoleinitiativet på Skonseng var på besøk oppe hos Grønfjelldal Montessori, og for en annen verden! Når de lokale kreftene får mulighet til å bruke ressursene frivilligheten og dugnadsånden gir, skapes et livskraftig samfunn som gir ikigai til alle som deltar. Mange som nå sokner til Skonseng kom opprinnelig ikke herfra, men vokste opp i andre distrikter i kommunen som nå har mistet sin skole, sin livsnerve. Her på Skonseng har vi klamret oss til en av de siste mulighetene til å leve det livet vi ønsker.

Rana er svært privilegert med et rikt skoletilbud, med flere offentlige skoler av ulik størrelse og med ulike kvaliteter, og tre privatskoler som gir fleksibilitet og variasjon i skoletilbudet.

Hovedideen bak fellesskolen er at utdanning skal være tilgjengelig for alle på likt grunnlag, og gratis skolen står sterkt i landet. Det virker å være tradisjon i Rana å se privatskolene som en trussel for de offentlige, men dersom man ser helheten, så er de faktisk en berikelse. Alle tre privatskolene er gratis for elevene og deres familier, og de gir et tilbud som den offentlige skolen ikke makter.

Referanser

- Amundsen, B. (2022, desember 14.). *Har aldersblanding noe å si for barns språkutvikling?* Hentet fra Utdanningsforskning.no: <https://utdanningsforskning.no/artikler/2022/har-aldersblanding-noe-a-si-for-barns-sprakutvikling/>
- Berg-Olsen, A. (2012). *Aldersblanding som læringssystem*. Hentet fra Nord Open Research Archive: <https://nordopen.nord.no/nord-xmlui/bitstream/handle/11250/145879/BergOlsenAldersblanding.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Gullseth, B. (2025, mai 9.). *Alternative opplæringsarenaer: Nøkkelen til en inkluderende fellesskole*. Hentet fra Utdanningsnytt.no: <https://www.utdanningsnytt.no/bodil-gullseth-fellesskolen-opplaering/alternative-opplaeringsarenaer-nokkelen-til-en-inkluderende-fellesskole/441114?fbclid=IwY2xjawKP4mtleHRuA2FlbQlXMQBicmlkETB4SkREVXF XU1NTUIBPUEJYAR6bFJ2d3o9B7cg5YhF592K8K0KG20U6Hz59d1Qsbo>
- Kirkebirkeland, M. A. (2024, mars 7.). *Hva sier forskningen om norske friskoler?* Hentet fra Civita - den liberale tankesmien: <https://civita.no/notat/hva-sier-forskningen-om-norske-friskoler/#innledning>
- Kunnskapsdepartementet. (2024, september 13.). *Meld. St. 34 (2023-2024) En mer praktisk skole*. Hentet fra Regjeringen.no: <file:///D:/Politisk%20arbeid%20-%20H%C3%B8ringssvar%20oppvekstrukturprosjekt%20mai%202025/Mulige%20referanser/Stortingsmelding%2034%2023-24%20En%20mer%20praktisk%20skole.pdf>
- Sollie, I. (2023, oktober 9.). *Hva er det med Finland?* Hentet fra Utdanningsforbundet: <https://www.utdanningsforbundet.no/fylkeslag/trondelag/lokallag/trondheim/nyheter/hva-er-det-med-finland/>
- Thune, T., & Pedersen, J. W. (2024, november 25.). *Skole og utdanning i Finland*. Hentet fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Skole_og_utdanning_i_Finland
- Tilpasset undervisning i aldersblandede grupper*. (2004, oktober 12.). Hentet fra Utdanningsnytt: <https://www.utdanningsnytt.no/tilpasset-undervisning-i-aldersblandede-grupper/162957>
- Utdanningsdirektoratet. (2024, september 19.). *Tilskuddssatser for private grunnskoler 2024*. Hentet fra Udir: <https://www.udir.no/om-udir/tilskudd-og-prosjektmidler/tilskuddssatser/2024/tilskuddssatser-for-grunnskoler-godkjent-etter-privatskoleloven-2024/>
- Utdanningsdirektoratet. (2025). *Kalkulator for lærernorm (2019-20 og utover)*. Hentet april 9. , 2025 fra Udir.no: <https://gsi.udir.no/registrering/kalkulatorer/gruppestorrelse2/>